

روزی نشست بر پاره‌سنگی
با انگشتانی گره کرده در زیر چانه‌اش
و خیره نگاهی تا بی انتها

آرام آرام شرارِ وسوسه‌ای در رگ‌هایش دوید
و هُرم قدرتی سترگ، ساق‌های بی قرارش را در هم نوردید

ناگاه به پا خاست
و گام در راهی نهاد
بی انتها

- انسان را می‌گویم -

او ناچار رفتن بود و یافتن

شاید به این امید که روزی، بر فراز قلّه دریافتن، پاتابه وا کند و یله بر چارطاق نیلی چرخ دهد.

تقدیم به شما و همه‌ی آن‌هایی که
برای «یافتن»

راهی جز «دریافتن» نمی‌شاسند.

سرشناسه: سبطی، هامون، ۱۳۵۲
عنوان و نام پدیدآور: زبان فارسی، هامون سبطی.
مشخصات نشر: تهران: دریافت، ۱۳۹۷
مشخصات ظاهری: ۳۱۲ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۱۹۳-۸۳-۰
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
موضوع: فارسی -- راهنمای آموزشی
موضوع: ادبیات فارسی -- راهنمای آموزشی
موضوع: فارسی -- دستور -- راهنمای آموزشی
رده بندی کنگره: ۱۳۹۱ ز ۲ س / ۲۶۲۶ PIR
رده بندی دیویی: ۴۰۷ فا ۴
شماره کتابشناسی ملی: ۳۰۰۶۸۵۸

دستور زبان فارسی جامع نظام جدید

دکتر هامون سبطی

ایمان خاکسار

نشر دریافت

فرناز صفی

چهارم - ۱۳۹۷

۲۵۰۰ نسخه

۳۳۰۰۰ تومان

۰۲۱-۸۸۳۹۱۷۸۵ و ۰۲۱-۸۸۳۹۱۳۷۴

www.Daryaftpub.com

daryaftpub@gmail.com

تهران ۸۸۴۴-۱۴۱۵۵

عنوان کتاب:

نویسنده:

طراح جلد:

ناشر:

صفحه آرا و حروف چین:

نوبت چاپ:

شمارگان:

بها:

تلفن:

نشانی اینترنتی:

پست الکترونیک:

سندوق پستی:

حق چاپ و نشر این کتاب متعلق به ناشر بوده و هرگونه کپی یا نقل مطالب بدون اجازه ناشر پیگرد قانونی دارد.

به نامر دانای توانا

پیش‌گفتار

زبان

رمز آمیزترین آفریده انسان. اگر خدا انسان را آفرید، انسان هم زبان را آفرید و هم چنان که خداوند در انسان به‌شگفتی نگریست، انسان نیز هزاران سال در بهتِ این آفرینه‌ی رازوارِ خود فرورفت تا سرانجام از بهت و خیرگی بیرون آمد و با خود گفت: «باید بدانم؛ باید از رازِ آن چه گویا خود ساخته‌ام، آگاه شوم.» و نشست و اندیشید؛ اندیشید؛ اندیشید تا ناگاه به رازی بزرگ‌تر پی برد؛ رازی که بهت‌زدگی‌اش را دوچندان کرد: او هنگام اندیشیدن با خود حرف می‌زد! در دلش آرام با خود سخن می‌گفت و گویا اندیشیدن یعنی همان سخن گفتن بی‌صدا با خود. و این‌جا بود که زبان برای او مهم‌تر از آنی شد که بود. زبان نه فقط راه ارتباط او با هم‌نوعانش بلکه ابزار اندیشه و تفکر او بود.

اندیشه و تفکر

این والاترین برتری انسان بر دیگر موجودات؛ این تنها جنگ‌افزار آدمی در نبرد با سپاه نادانی‌ها، خرافه‌پرستی‌ها، دروغ‌ها و ناراستی‌ها. پس گرامی‌اش داشت و بر ما ایرانیان است که گرامی‌اش بداریم. زبان را می‌گوییم؛ زبان مادری‌مان را. زبانی که هزاران سال تجربه‌های تلخ و شیرین مردم این سرزمین را در سینه‌ی خود نقش بسته‌است. زبانی که با آن، بزرگ‌مردان میهنمان خطر به اندیشیدن کرده‌اند. خردمردانی چون بزرگ‌مهر، بُرزویه، روزبه، بوعلی، فردوسی، خیام، رازی، حافظ و... که اگر گاهی هم به اجبار یا اقتضای روزگار به عربی نوشته‌اند اما بی‌گمان در دل فارسی حرف زده‌اند و فارسی اندیشیده‌اند! پس بیایید ما نیز زبانمان را بیش‌تر بشناسیم و به کمک آن بهتر ببیندیشیم تا ایرانیان بهتری باشیم!

اما دربارهٔ این کتاب:

با توجه به حذف کتاب‌های وزین و ارزشمند زبان فارسی از منابع درسی نظام جدید آموزشی، مباحثی پراکنده و نامنسجم از دستور و زبان‌شناسی لابه‌لای تمرین‌های کتاب‌های فارسی دورهٔ متوسطهٔ دوم ارائه شده‌است که بیش‌تر در حد نکته‌گویی است تا آموزش واقعی، اما بر پایهٔ همین نکته‌ها امکان طرح پرسش‌های گوناگونی در آزمون‌های نهایی و آزمون سراسری به‌وجود آمده‌است.

خلاً آموزش دستور و زبان‌شناسی در کتاب‌های درسی و تنگنای زمانی حاکم بر کلاس‌های درس، کار را بر دانش‌آموزان و دبیران گرامی بسیار دشوار کرده‌است؛ در این کتاب کوشش کرده‌ام دستور را از نقطهٔ آغازین آن یعنی مفهوم جمله به‌طور کامل و عمیق آموزش دهم تا باری از دوش دبیران گرامی و دانش‌آموزان عزیز کشورم برداشته باشم. تمرین‌ها و تست‌های گونه‌گونی همراه با پاسخ‌های تحلیلی و تفهیمی در ادامهٔ هر مبحث طراحی و گردآوری

شده است تا نیاز دانش آموزان و داوطلبان امتحانات نهایی و آزمون سراسری به منبعی معتبر و به روز در این زمینه‌ها به طور کامل برآورده شود. به امید روزی که جای دستور و علم زیبای زبان شناسی در کتاب درسی کشورمان خالی نباشد و آشنایی با ظرفیت‌ها و ظرافت‌های زبان سترگ فارسی جایگاه واقعی خود را در آموزش و پرورش کشور باز یابد. تا آن زمان، این کتاب می‌تواند منبعی مطمئن برای هم‌کاران گرامی و دانش‌آموزان عزیز کشورم باشد.

هامون سبطی

آن روز در خانه‌ما

خدا گم شده بود!

«آخرین بار

آخرین باری را که همراهت بود

به یاد بیاور»

من این سؤال را از تک‌تک اهل‌خانه پرسیدم

اما در میان خطوطِ درهمی که بر چهره‌شان نقش می‌بست

حرف خوانایی نیافتم

گفتند: «شاید برای آن که گم نشود

آن را میان یکی از کتاب‌هایت گذاشته‌ای»

و من

برگ، برگ

کتاب‌هایم را گشتم

حتی ظرف نان

کیف پول

کتاب‌های کهنهٔ مادر بزرگ ...

اما خدا نبود!

آن‌گاه از شدتِ درماندگی خوابم بُرد

و پلک‌پلکِ خواب‌هایم را ...

که ناگاه

از هیاهوی حیاط

که پنجره‌ها را باز کرد

و پرده‌ها را به رقص درآورد

بیدار شدم

گویا

من سال‌ها پیش

- آن روزها که با پاهای برهنه و چشم‌هایی داغ از آفتاب، به دنبال سنجاقک‌های تابستان می‌دویدم -

خدا را

زیر بوته‌ای در باغچه‌ی خانه‌مان

جا گذاشته بودم

بدون همراهی شاگرد قبلی و دوست جدیدم، **آقای امیرمحمد دهقان** که خود دستی بر قلم دارند، در این روزهای پرنفس و پرمشغله، آماده‌سازی این کتاب برایم ممکن نبود؛ از ایشان بسیار سپاسگزارم و برترین‌ها را سزاوارشان می‌دانم. همچنین تلاش صمیمانه‌ی اتاق تایپ انتشارات دریافت با هدایت **جناب آقای نوری** به‌ویژه زحمات شبانه‌روزی **سرکار خانم صفی** که هم حروف‌چینی این کتاب را برعهده داشتند هم صفحه‌آرایی آن را، قابل تقدیر و مثال‌زدنی است. پاینده باشید!

تعریف نمادهای به کار رفته در این کتاب

۱- درس: بیان تعریف‌ها یا مطالب پایه‌ای

۲- نکته: موضوع‌های ریز مربوط به یک موضوع اصلی یا راه‌های میان‌بر

۳- توجه: توضیح نکته‌هایی که با بدفهمی همراهند یا باعث اشتباه می‌شوند

۴- یادآوری: آ- بیان نکته‌های گفته‌شده یا مطالب سال‌های گذشته

ب- بیان ارتباط میان مفهوم‌های جدید و مفهوم‌های قبلی

۵- راهنمایی: بیان نکته‌ای که در رسیدن به پاسخ سؤال راه‌گشاست، قبل از بیان مستقیم راه‌حل و پاسخ

فهرست

۱	جمله
۲	تعریف جمله
۳	گونه‌های جمله از نظر نوع پیام
۶	گونه‌های جمله از نظر به‌کار رفتن فعل
۷	گونه‌های شبه‌جمله
۹	حذف فعل از جمله
۱۳	شمارش جمله‌ها
۱۴	گونه‌های جمله از نظر استقلال (جمله‌های پایه و پیرو)
۱۶	کاربردهای جمله پیرو
۱۸	پیدا کردن جمله‌های مستقل ساده و مرکب
۲۰	آیا یک جمله مرکب همیشه فقط یک جمله پایه دارد؟
۲۰	حرف‌های ربط هم‌پایه‌ساز

۴۰	نقش دستوری اجزای جمله
۴۱	نقش‌نماهای زبان فارسی
۴۴	حرف‌های اضافه
۴۴	حرف اضافه غیر ساده
۴۵	روش تشخیص حرف‌های اضافه غیرساده از حرف‌های اضافه ساده
۴۶	حذف حرف اضافه
۴۷	حرف نشانه «را»
۵۱	حرف‌های ندا

- ۵۳ ◀ جایگاه‌های ویژه برخی نقش‌ها در جمله
- ۵۵ ◀ فعل‌های «گذرا به مسند» را چگونه بشناسیم؟
- ۵۷ ◀ فعل‌های مهم هم‌معنی «گرداندن»
- ۵۸ ◀ فعل‌های مهم هم‌معنی «پنداشتن»
- ۵۹ ◀ فعل‌های مهم هم‌معنی «نامیدن»
- ۶۵ ◀ فعل‌های گذرا به مفعول را چگونه تشخیص دهیم؟
- ۶۵ ◀ چگونه مفعول را پیدا کنیم؟
- ۶۶ ◀ فعل‌های مرکب
- ۷۱ ◀ روش یافتن نهاد جمله‌ها
- ۷۲ ◀ بدل و نقش‌های تبعی

۱۱۱

گروه اسمی

- ۱۱۴ ◀ وابسته‌های پیشین گروه اسمی
- ۱۲۵ ◀ وابسته‌های پسین گروه اسمی
- ۱۳۴ ◀ تفاوت‌های صفت پسین و مضاف‌الیه (ترکیب وصفی و اضافی)

۱۵۹

وابسته‌های گروه اسمی

- ۱۶۰ ◀ ممیز، تنها وابسته وابسته در میان وابسته‌های پیشین
- ۱۶۱ ◀ قید صفت، صفت صفت
- ۱۶۳ ◀ وابسته‌های مضاف‌الیه
- ۱۶۴ ◀ روش یافتن «هسته» در گروه اسمی
- ۱۶۶ ◀ روش مشخص کردن درجه وابستگی واژه‌ها در گروه اسمی
- ۱۷۱ ◀ روش کشیدن نمودار پیکانی گروه اسمی

۱۹۶

ساختمان واژه‌ها

- ۱۹۶ ◀ تکواژ آزاد و وابسته
- ۱۹۷ ◀ روش تجزیه واژه به اجزای سازنده‌اش
- ۲۰۳ ◀ پیدا کردن بن مضارع
- ۲۰۷ ◀ پیش‌وندهای پرکاربرد و مهم
- ۲۰۸ ◀ پس‌وندهای پرکاربرد و مهم
- ۲۰۹ ◀ پس‌وندهای اسم‌ساز
- ۲۱۱ ◀ پس‌وندهای فاعلی
- ۲۱۳ ◀ پس‌وندهای نسبت

- ۲۱۴ ◀ پس‌وندهای همانندی
- ۲۱۴ ◀ پس‌وندهای دارندگی و همراهی
- ۲۱۴ ◀ پس‌وندهای مکان
- ۲۱۵ ◀ میان‌وندهای پرکاربرد و مهم

۲۵۳ واج‌ها

- ۲۵۳ ◀ واج‌ها و حرف‌ها
- ۲۵۷ ◀ گونه‌های هجا در فارسی رسمی
- ۲۵۸ ◀ واجگاه
- ۲۵۸ ◀ واج‌های هم‌واجگاه
- ۲۵۹ ◀ تشدید
- ۲۶۰ ◀ تعیین واج‌های واژه‌های دو تلفظی
- ۲۶۲ ◀ دور از چشم کنکور (زیست‌شناسی و دستور!)

۲۷۹ فرایندهای واجی

- ۲۷۹ ◀ ۱. کاهش
- ۲۸۲ ◀ ۲. افزایش
- ۲۸۵ ◀ ۳. ابدال
- ۲۸۶ ◀ ۴. ادغام

۳۰۱ تست‌های آزمون سراسری ۹۷